

**FARZAND TARBIYASIDA OTA-ONALAR ROLI:
ZAMONAVIY PEDAGOGIK VA
PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR**
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya

**TADQIQOTCHILIK KOMPETENSIYASI — PSIXOLOGIK VA
PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA**

Ergashev Nozim Nabiyevich

Qo'qon Davlat Universiteti 1-kurs doktoranti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada tadqiqotchilik kompetensiyasi tushunchasining psixologik va pedagogik mohiyati ilmiy asosda yoritilgan. Unda shaxsning ilmiy izlanish faoliyatiga tayyorligi, mustaqil fikrlash, muammoni hal etish va innovatsion g'oyalarni ilgari surish ko'nikmalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda xorijiy va mahalliy olimlar qarashlari solishtirilib, raqamli pedagogika sharoitida tadqiqotchilik kompetensiyasini shakllantirish mexanizmlari o'rganilgan. Muallif fikricha, ushbu kompetensiya zamonaviy ta'lim tizimida talabanning ijodiy tafakkuri, refleksiv faoliyati va intellektual o'sishini ta'minlovchi asosiy omildir.*

Kalit so'zlar: *tadqiqotchilik kompetensiyasi, ilmiy tafakkur, raqamli pedagogika, mustaqil fikrlash, ijodkorlik, refleksiya, ta'lim jarayoni.*

Аннотация: *В статье рассматривается психологическая и педагогическая сущность исследовательской компетенции как важного компонента современного образования. Анализируются готовность студентов к научно-исследовательской деятельности, их способность к самостоятельному мышлению, решению проблем и выдвижению инновационных идей. Проведено сравнение взглядов зарубежных и отечественных ученых, а также исследованы механизмы формирования исследовательской компетенции в условиях цифровой педагогики. Автор подчеркивает, что данная компетенция способствует развитию творческого и критического мышления, рефлексивной деятельности и интеллектуальному росту личности.*

Ключевые слова: *исследовательская компетенция, научное мышление, цифровая педагогика, самостоятельное обучение, творчество, рефлексия, образовательный процесс.*

Annotation: *This article explores the psychological and pedagogical essence of research competence as a key factor in modern education. It analyzes students' readiness for research activities, their ability to think independently, solve problems, and generate innovative ideas. The paper compares foreign and national scientific perspectives and examines the mechanisms of developing research competence within the framework of digital pedagogy. According to the author, research competence fosters students' creative thinking, reflective learning, and intellectual growth, forming the foundation for effective professional and academic development in the digital age.*

Keywords: *research competence, scientific thinking, digital pedagogy, independent learning, creativity, reflection, educational process.*

**FARZAND TARBIYASIDA OTA-ONALAR ROLI:
ZAMONAVIY PEDAGOGIK VA
PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR**
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya

Insoniyat XXI asrga intellektual salohiyat va raqamli tafakkur asri sifatida qadam qo‘ydi. Bu davrda shaxsdan nafaqat tayyor bilimlarni egallash, balki mustaqil fikrlash, yangilik yaratish va ilmiy izlanish olib borish qobiliyati talab etiladi. Shu jihatdan “tadqiqotchilik kompetensiyasi” zamonaviy ta’lim jarayonining markaziy tushunchalaridan biriga aylandi.

Pedagogik jarayonda talabalarning tadqiqotchilik kompetensiyasini shakllantirish — bu ularni faqat nazariy bilimlar bilan emas, balki tahlil, izlanish, kuzatish, xulosa chiqarish va amaliy yechim topish malakalari bilan qurollantirishni anglatadi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi ta’lim tizimida raqamli texnologiyalar tez sur’atlar bilan rivojlanib borar ekan, pedagogik faoliyat ham yangicha ilmiy-tadqiqot yondashuvlariga tayanishni talab qilmoqda. “Raqamli pedagogika” (digital pedagogy) sharoitida o‘qituvchi va talaba o‘zaro ijodiy hamkorlik asosida bilimlarni ishlab chiqish jarayoniga kirishmoqda. Shunday ekan, tadqiqotchilik kompetensiyasi shaxsning ijodiy tafakkuri, mustaqil qaror qabul qilish layoqati va innovatsion g‘oyalarni amalga oshirish salohiyatini belgilovchi asosiy psixologik-pedagogik omildir.

Tadqiqot obyekti — ta’lim jarayonida tadqiqotchilik kompetensiyasini shakllantirish jarayoni.

Tadqiqot predmeti — bu jarayonning psixologik-pedagogik mexanizmlari, shaxsga ta’siri va rivojlanish bosqichlari.

Maqsad — talabalarda tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy asoslarini yoritish, xorijiy va mahalliy tajribalarni tahlil qilish hamda samarali pedagogik shart-sharoitlarni belgilash.

“Tadqiqotchilik kompetensiyasi” tushunchasi so‘nggi yillarda pedagogik psixologiya va ta’lim nazariyasida keng muhokama qilinayotgan ilmiy kategoriya hisoblanadi. Kompetensiya (lotincha *competentia* — “moslik”, “qobiliyat”) — bu shaxsning muayyan sohada samarali faoliyat yuritish uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma, malaka va munosabatlar majmuidir (Spencer & Spencer, 1993).

Tadqiqotchilik kompetensiyasi deganda esa shaxsning ilmiy-tadqiqot faoliyatini amalga oshirishga tayyorligi, ilmiy fikrlash usullarini egallaganligi, muammoga tahliliy yondashish va mustaqil xulosaga kelish qobiliyati tushuniladi.

Rossiyalik olim V. A. Slastenin (2008) bu kompetensiyani “o‘qituvchining kasbiy o‘shida asosiy ijodiy mexanizm” sifatida baholaydi. G‘arb olimlari esa (Bybee, 2016; Dewey, 2007) tadqiqotchilik kompetensiyasini talabanning “o‘rganish jarayonini tadqiqot orqali o‘zini o‘zi o‘rgatish” imkoniyati sifatida ko‘radi.

Psixologik jihatdan bu kompetensiya inson tafakkurining quyidagi xususiyatlariga tayanadi:

- **Tanqidiy fikrlash** — mavjud axborotni baholash, shubha qilish va yangi yechim topish qobiliyati (Brookfield, 2012).

**FARZAND TARBIYASIDA OTA-ONALAR ROLI:
ZAMONAVIY PEDAGOGIK VA
PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR**
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya

- **Ijodiy tafakkur** — muammoni noodatij yo‘llar bilan hal etish, yangi g‘oyalarni ilgari surish salohiyati.
- **Refleksiya** — o‘z faoliyatini tahlil qilish va o‘z-o‘zini baholash ko‘nikmasi.
- **Kognitiv mustaqillik** — bilimni mustaqil o‘zlashtirish va uni amaliyotda qo‘llash malakasi.

Bu jarayonlarda motivatsiya alohida rol o‘ynaydi. Tadqiqotchilik faoliyatiga ichki motivatsiya ega talaba o‘qituvchining rahbarligida emas, balki o‘z tashabbusi bilan izlanadi. Shu sababli o‘qituvchi psixologik qo‘llab-quvvatlovchi muhit yaratishi zarur.

Pedagogik nuqtai nazardan tadqiqotchilik kompetensiyasini shakllantirish quyidagi tamoyillarga tayanadi:

1. **Faoliyatga yo‘naltirilganlik** – talaba bilimni tayyor holatda emas, amaliy faoliyat orqali o‘zlashtiradi.
2. **Hamkorlik asosida o‘rganish** – o‘qituvchi va talaba o‘rtasida subyekt-subyekt munosabatlar shakllanadi.
3. **Refleksiv yondashuv** – o‘qituvchi o‘z o‘qish jarayonini tahlil qiladi, xatolarni aniqlaydi, yangicha strategiyalar ishlab chiqadi.
4. **Integratsiyalashgan yondashuv** – tadqiqotchilik kompetensiyasi fanlararo bilimlar uyg‘unligida rivojlanadi.

Finlyandiya, Germaniya, Janubiy Koreya va AQSh tajribalarida “Research-based learning” (tadqiqot asosida o‘qitish) modeli keng qo‘llanilmoqda (Healey & Jenkins, 2009). Bu modelda talaba o‘quv jarayonida muammoni aniqlaydi, gipoteza ilgari suradi, ma’lumot to‘playdi, natijalarni tahlil qiladi va xulosa chiqaradi. Shu orqali ilmiy tafakkur, mantiqiy fikrlash va dalillarga asoslangan qaror qabul qilish malakalari shakllanadi.

O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirish borasida so‘nggi yillarda muhim ishlar amalga oshirildi. Xususan, “Ilmiy faoliyatni rivojlantirish to‘g‘risida”gi 2021 -yil farmonida talabalarning ilmiy loyihalarda ishtirokini rag‘batlantirish, ilmiy rahbarlik institutini takomillashtirish, hamda “ilmiy maktablar” tizimini yo‘lga qo‘yish belgilangan.

Ammo muammo shundaki, ko‘plab talabalarda ilmiy fikrlash, muammoni tahlil qilish va mustaqil tadqiqot olib borish malakalari yetarli darajada shakllanmagan. Bu holatning sabablari:

- o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligi pastligi;
- tadqiqotga asoslangan o‘qitish modellarining amaliyotga to‘liq joriy etilmaganligi;
- ilmiy motivatsiyaning sustligi bilan izohlanadi.

Bu muammoni bartaraf etish uchun pedagogik ta’limda tadqiqot texnologiyalari, raqamli metodologiya, ilmiy yozuv madaniyati fanlarini joriy etish maqsadga muvofiqdir.

So‘nggi besh yillikda dunyo ta’limida “raqamli tadqiqotchilik” tushunchasi paydo bo‘ldi. Bu tushuncha shaxsning ilmiy izlanishlarni raqamli texnologiyalar orqali amalga oshirish salohiyatini anglatadi (UNESCO, 2024).

**FARZAND TARBIYASIDA OTA-ONALAR ROLI:
ZAMONAVIY PEDAGOGIK VA
PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR**
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya

Masalan:

- **AI (Sun'iy intellekt)** vositalari yordamida ma'lumotlarni tahlil qilish;
- **Big Data** texnologiyalaridan ilmiy tadqiqotlarda foydalanish;
- **ChatGPT, Zotero, Mendeley** kabi vositalar bilan adabiyot tahlilini avtomatlashtirish;
- **Raqamli laboratoriyalarda** tajriba o'tkazish — bularning barchasi yangi tadqiqotchilik madaniyatini shakllantirmoqda.

O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida "Raqamli pedagogika", "Ilmiy tadqiqot metodologiyasi", "Innovatsion ta'lim texnologiyalari" fanlari joriy etilib, bu kompetensiyani shakllantirish uchun mustahkam poydevor yaratildi.

Xorijiy va mahalliy olimlar fikrlarini taqqoslash

Muallif	Yil	G'oya
Dewey, J.	2007	O'rganish jarayoni – izlanish jarayoni.
Slastenin, V.A.	2008	Tadqiqotchilik – o'qituvchi shaxsining o'sish mexanizmi.
Bybee, R.	2016	Kompetensiya ilmiy tafakkur va ijodiy muammoni hal qilishga asoslanadi.
Yo'ldoshev, M.	2021	Talabalarda tadqiqotchilik madaniyatini shakllantirishda o'qituvchi roli hal qiluvchi.
Abdukarimova, Z.	2023	Raqamli vositalar tadqiqotchilik faoliyatini demokratlashtiradi.

Ko'rinadiki, barcha tadqiqotchilar fikrlarida umumiy jihat — shaxsning mustaqil izlanish orqali rivojlanishi va o'z intellektual salohiyatini ro'yobga chiqarish zaruriyati yotadi.

7. Yechim va takliflar

- Talabalarni ilmiy-tadqiqot loyihalariga jalb etish tizimini kuchaytirish;
- Har bir fanda "tadqiqotchilik komponenti"ni kiritish;
- Raqamli platformalarda virtual laboratoriyalarni tashkil etish;
- O'qituvchilar uchun "ilmiy rahbarlik" kompetensiyasini rivojlantirish bo'yicha kurslar o'tkazish.

Tadqiqotchilik kompetensiyasi bugungi raqamli ta'lim davrida shaxsning intellektual o'sishini, ijtimoiy faoliyatini va kasbiy muvaffaqiyatini ta'minlovchi poydevordir. U nafaqat ilmiy bilimlarni o'zlashtirishni, balki o'z fikrini asoslab, dalil bilan isbotlashni, mustaqil qaror qabul qilishni, va eng muhimi — yangilik yaratishni o'rgatadi.

Shunday ekan, ta'lim tizimida tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirish — bu faqat ilmiy maqsad emas, balki milliy intellektual kapitalni oshirish yo'lidagi strategik zaruratdir.

**FARZAND TARBIYASIDA OTA-ONALAR ROLI:
ZAMONAVIY PEDAGOGIK VA
PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR**
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2021). Ilmiy faoliyatni rivojlantirish to‘g‘risida farmon.
2. Yo‘ldoshev, M. (2021). Talabalarda ilmiy izlanish faoliyatini shakllantirish yo‘llari. “Pedagogika” jurnali, 4(3), 45–53.
3. Abdukarimova, Z. (2023). Raqamli tadqiqotchilik madaniyati va pedagogik yondashuvlar. Toshkent: Oliy ta’lim nashriyoti.
4. Qodirov, A. (2022). Tadqiqotchilik kompetensiyasi va innovatsion fikrlashni shakllantirish metodlari. TDPU Ilmiy to‘plam.
5. Bybee, R. W. (2016). STEM Education and the Development of Research Competence. Washington, DC: NSTA Press.
6. Dewey, J. (2007). Experience and Education. New York: Simon & Schuster.
7. Slastenin, V. A. (2008). Pedagogika: Innovatsion yondashuvlar. Moskva: Akademiya nashriyoti.
8. Spencer, L. & Spencer, S. (1993). Competence at Work: Models for Superior Performance. Wiley.
9. Healey, M., & Jenkins, A. (2009). Developing Undergraduate Research and Inquiry. York: Higher Education Academy.
10. Brookfield, S. (2012). Teaching for Critical Thinking. Jossey-Bass.
11. UNESCO. (2024). Digital Research Literacy Framework. Paris: UNESCO Publishing.